№ 234—ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1881

Հրատարակվում է ամեն օր բացի երկուշաբթի եւ տօն օրերից.
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի.
Առանձին համարներով իւրաքանչիւրը 5 կոպ.

Խմբագրատունը բաց է ամեն օր բացի կիւրակէ եւ տօն օրերից առաւօտեան 10—2 ժամը կէսօրից յետ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի խմբագրութեան հետեւեալ հասցէով. Въ ред. газеты «Мегу Айастани», въ Тифлисъ, կամ Rédaction de «Meghou Haïastani» à Tiflis (Caucase).

ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Խմբագրութեան ուղղած ներ յօդուածները եւ ներ նամակները պէտք է պարզ գրուած լինին գրողի ստորագրութեամբ եւ հասցէով. Խմբագրութիւնը կարող է փոփոխել, ուղղել եւ կրճատել յօդուածները. Խմբագրութիւնը իր վերայ չէ առնում յետ ուղարկել յօդուածները եւ պահում է երկու ամիս մինչեւ ցպահանջ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են ամեն մի բառին $1\frac{1}{2}$ կոպէկ.
Յայտարարութիւններն ընդունվում են խմբագրատանը եւ պ. Շահփիրդեանի մատենադարանում.
Յայտարարութիւններն ընդունվում են հայերէն եւ օտար լեզուներով.

ՔՍԱՆԵՒՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

«ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ» առաջին ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ 15-ին ներկայ նոյեմբերի, կիրակի 12 ժամին, Արծրունու թատրոնում, ընկերութեան խորհրդարանի անդամներին ընտրելու համար:

Յիշեալ ընկերութեան անդամակցութեան ստորագրութիւն ընդունվում է «Մեղու» և «Մշակ» լրագիրների խմբագրութեանց մէջ, Կենտրոնական և Կովկասեան գրավաճառանոցներում և պ. Եփրէմ Ծատուրեանցի խանութում, իսկ ընդհանուր ժողովի օրը նոյն իսկ ժողովում:

Անդամակցութեան տարեկան գումարն է երկու սեռի անձանց համար էլ հինգ ռուբլի:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Ազգային.—Թղթակցութիւնք Մոսկուայից, Գանձակից և Կոզբից.
Քաղաքական.—Հայերի մէջ գաղթականութեան ոգին.—Քաղաքական լուրեր.
Խառն լուրեր.
Յայտարարութիւններ.
Բանասիրական.—Հողատիրութեան խնդիրը.

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՄՈՍԿՎԱ

29-ին հոկտեմբերի

(Թղթակցութիւն «Մեղու Հայաստանի» լրագրի)

Օրերումս Մոսկվայի հայ ուսանողութիւնը մի սոսկալի հարուած ստացաւ. Նա կորցրեց իր ամենաընդունակ և ամենաեռանդուն անդամներից մէկին՝ Կոստանեանին, որը մեծ ապագայ էր խոստանում հայերիս.

Դա այն երիտասարդներից մէկն էր, որոնց սրտում հայրենասիրութեան և ազգասիրութեան կայծը օրէցօր աւելի և աւելի փայլուն կերպարանք է ստանում.

Այո, կրկնում եմ, կորուստը մեծ է և անդառնալի. Այդ երկրորդ զոհն է Լիսիցեանից յետոյ, որը խլում է մեզանից անգութ հիւծախտը չորս ամսուայ ընթացքում. Երիտասարդը ընտրել էր բժշկական մասը և պէտք է աւարտէր երեք տարուց յետոյ, բայց, աւաղ, ճակատագիրը ուրիշ կերպ էր վճռել. Կոբան յաւիտեան նորա փայլուն յոյսերը.

Թաղման հանդէսը ըստ բաւականին ճոխ կերպիւ կատարվեցաւ. Այստեղ ներկայ էին հանգուցեալի թէ մօտիկ ընկերները և թէ միւս ծանօթներից մէկ քանիսը, թւով մինչև 20 հոգի. Շատ ճառեր ասվեցան, շատ մխիթարական խօսքեր, շատ յիշատակումներ, բայց սարսափելի մահուան խրատութիւնը միայն խրատութիւն. . . Այժմ մեզ, հանգուցեալի ընկերներիս, մնում է մխիթարուել գոնէ նորանով, որ Մոսկվայի հայ հասարակութեան մէջ գտնվում են այնպիսի վեհանձն անհատներ, որոնք այսպիսի րոպէներում չեն խնայում ցաւակցութիւն յայտնել և օգնութեան ձեռք մեկնել մեզ. Նիւթական կարօտութիւն տալով արժանաւոր կերպիւ պատուելու մեր թշուառ ընկերի յիշատակը. Չը գիտեմ ինչպէս ուրիշներին, բայց ինձ այդպիսի տխուր գիպուածներում սկսում է հալածել մահուան միտքը, որը աւելի սարսափելի է թւում ինձ օտարութեան մէջ, հեռու հայրենիքից, ծնողներից, սրտակիցներից. Բայց այդ սարսափը անհետանում է երբ ես տեսնում եմ որ տեղոյս հայ հասարակութիւնը, ինչպէս վերևումը յիշեցի, ունի այնպիսի ազգասէր անդամներ, որոնք մեր ցաւին ցաւակից և ուրախութեան ուրախակից են լինում. Դոցա ցաւակցութեան մէջ, ասում եմ, մենք պէտք է գտնենք մխիթարութիւն մեր ձախորդութեան ժամանակ. Ցողերուս վերջ տալուց առաջ ես կամենում եմ մի քանի խօսք ասել առհասարակ տեղոյս հայ ուսանողութեան և նորա մէջ տիրապետող ոգոյ վերաբերութեամբ. Չեմ կարող չը խոստովանել, որ Մոսկվայի հայ ուսանողներից ամեն մէկը ունի հայրենասիրութեան (ոչ ազգասիրութեան) զգացումը, բայց ինչ կը նշանակէ հայրենասիրութիւն և բաւական է արդեօք մարդուս միայն հայրենիքը սիրել, այսինքն այն հողը, որտեղ ծնվել են նորա պապերը և որտեղ նա ինքը ստացել է իւր գոյութեան սկիզբը. Կարող է արդեօք այդպիսի սէրը իրաւունք տալ մարդուս կոչվել կատարեալ մարդ և հայրենիքի արժանաւոր որդի. Ո՛չ, կը պատասխանեմ ես, միթէ վայրենի անասունները չ'ունեն միևնոյն սէրը, միևնոյն ձգտումը դէպի իրենց ծննդեան տեղը, դէպի անտառը. Այդպիսի սէրը ունենի մի կենդանական բնազդում է այլ ոչ թէ մարդկային (այն էլ ընտրեալներին) իմաստի զգացմանց մի որոշիչ յատկութիւն, մի ընդունակութիւն. Կարելի է երևակայել թէ որքան ծաղրալի և արհամարհելի են նոքա որոնք իրենց պարզամտութեամբ կարծում են թէ իրաւունք ունին մինչև անգամ հրապարակաւ պարծենալ այդպիսի «մեռած» սիրով. Ես սյս տեղ ակամայ մտաբերում եմ այն առհասարականական ճշմարտութիւնը, որ ասում է «հաւատ (սէր) առանց գործոց մեռեալ է». Մեզանում դժբաղդաբար շատ քիչ հետևողներ կան այդ ճշմարտութեանը. Դորա ակներև ապացոյցը, բացի հազարաւոր ուրիշ ապացոյցներ, կարող է լինել այն որ մեզանից շատերը միմեանց չեն ճանաչում և ճանաչելու կարեւորութիւն անգամ չեն զգում. ամէն մէկը ապրում է իւր համար, ամէն մէկը հոգում է իւր անձնական պիտոյքները լրացնելու, չը կայ մեզանում ընդհանուր շահ, ընդհանուր նպատակ ասած խօսքերը, չը կայ մեր մէջ մի որեւէ միացնող կապ (ունինք մենք մի ընդհանուր գործ, բայց այդ գործն էլ շնորհիւ մէկ քանի անձանց չուսալ եթէ բոլորովին վերջ չը տայ իւր գոյութեանը, գոնէ մասերի կը բաժանի, կը ստանայ աւելի մասնաւոր ձև, և այդպէս սակաւ առ սակաւ կը կտրի մեր մէջից վերջին միացնող կապը). Թէ ինչքան խորթ է թւում մէկ քանիսի ականջին «միութիւն» բառը կարելի է եզրափակել հետեւեալից. Վերոյիշեալ թաղման ճաշի ժամանակ մեզանից մէկը բացագանչեց «միութիւն» բառը. Այդ այնքան վիրաւորեց մի պարոնի, որ առիթ տուեց նորան մի երկար ճառաբանութիւն անելու. Պարոնի խօսքերից այս միայն կարելի է հասկանալ, որ մեզ համար միութիւնը ոչինչ նշանակութիւն չ'ունի, մեզ հարկաւոր չէ միանալ, մի խօսքով նա կամենում էր հերքել մի այնպիսի պարզ և անսասան ճշմարտութիւն,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀՈՂԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ *)

II

Մեր Կովկասում հողային բարենորոգումը այնպիսի դժուարութիւններ չի ներկայացնում. առաջինը՝ որովհետև Կովկասում մեծ և առաւել ազդեցութիւն ունեցող մասը Ռուսներ են՝ որոնք անձնական շահ չ'ունենալով խնդրի այս կամ այն կերպ վճռվելում՝ ճշմարտութեան, ուստի և գիւղացոց պաշտպան պիտի հանդիսանան. Երկրորդ, բէկերի և կալուածատէրերի դասը մեզ մօտ մի այնպիսի զօրեղ դաս չէ՝ որ կարողանայ ազդեցութիւն ունենալ խնդրի այս կամ այն կերպ վճռելում, մանաւանդ այդ խնդրի վճիռը տուած է խելօք և բանիմաց մարդիկանցից բաղկացած յանձնաժողովի ձեռքը. Բանը վատ կը լինէր եթէ այդ գործը յանձնուած լինէր տեղական գաւառական վարչութեանց՝ այն ժամանակ կալուածատէրերը հողային խնդիրը վճռվելուն մեծապէս կը վնասէին՝ կաշառելով վարչութեան անդամներին. Բայց որ մեր կալուածատէրերը շնորհք ունեն այսպիսի բաներում երեւում է «Պորեադօկ» լրագրի № 246-ում տպված յօդուածից *). Երրորդ, մեր գիւղական դասը այնպէս խեղճ և ճընշուած չէ, ինչպէս Ռուսաստանի ճորտն էր ճնշուած. Մեր գիւղացին աւելի ապահոված դրութիւն և անկախ բնաւորութիւն ունի. Նոյն իսկ ծառայողների մէջ էլ կան շատ գիւղացիներ, որոնց եթէ ոչ բացարձակ գոնէ խուլ համակրութիւնը գիւղացիների կողմն է. Բացի այս կալուածատէրերը մեր մէջ չեն ներկայացնում մի կանոնաւորված ինքնիշխան հասարակական դաս, ինչպէս այդ մենք տեսնում ենք ներքին Ռուսաստանում. Մեր անդրկովկասի հողատիրութիւնը մի սարսափելի խառնաշփոթութիւն է ներկայացնում, ինչպէս ասում են, «շունը տիրոջը չէ ճանաչում». Մենք գիտենք՝ որ Ռուսաստանում կայ մի ամբողջութիւն կազմող ինքնիշխան ազնուականների դաս, որի հողային և անձնական իրաւունքներն և գերիշխանութիւնը վաղուց արդէն որոշուած և անհերքելի է, իսկ մեզ մօտ ընդհակառակը, դեռ պարզ որոշուած չեն այդ իրաւունքները. Մենք ունենք բէկեր, աղաներ, խաներ, մելիքներ որոնք ամենքն էլ հողատէրեր են համարվում, բայց արդեօք իրօք այդպէս է. Իրօք մենք պէտք է մեր բոլոր արտօնութիւն վայելող դասակարգերին հողատէր համարենք. Ոչ, այստեղ ծածկուած է մի պատմական անգիտակցական սխալ. Վեր առնենք օրինակի համար մեր բէկերին. Ինչ է մեր բէկը այժմ և ինչ է եղել նա Պարսից կառավարութեան ժամանակ. Այն ժամանակվայ բէկը վարչական մարդ էր, այսպէս ասած խանի փոքրաւոր պաշտօնատարն էր, և իւր ժամանակի կեանքի պայմաններին համեմատ բնտրեալական իրաւունքներ էր վայելում. Իւր ծառայութեան փոխարէն բէկը գիւղացիներից առանորդ էր ստանում. Ի՞նչ էր խանը, ինչ էր մելիքը, դոքա շատ թէ քիչ անկախութիւն վայելող իշխաններ էին, քաղաքական գլուխներ էին. Իրաւարանական տեսակէտից նայելով նոքա Պարսից շահի տեղապահն էին. Այժմեան Պարսկաստանում մենք նոյնն ենք տեսնում, հազարաւոր կամ այնտեղ՝ որոնք ծառայութեան մէջ են ստացել այդ պաշտօնը, բայց ի հարկէ ոչ ո՞վ այդ խաներին նորանց կառավարած երկրի կալուածատէր չի անուանել *). Ուրեմն ինչպէս և ինչ կերպով են մեր բէկերը, խաներն և մելիքները յանկարծ հողատէրեր դարձել. Մենք կարծում ենք, որ այն հողային սեփականութիւնները, որ այժմ նրանք ունեն, ստացել են ռուսաց տիրապետութիւնից յետոյ. Դորցէ այն ժամանակվայ ռուսաց կառավարութիւնը այդ նախկին կառավարիչների իրաւունքները չ'իմանալով, նրանց ներքին Ռուսաստանի ազնուականների տեղ է ընդունել, կամ գուցէ այդ սրուել է այն նպատակով՝ որ փոքր ինչ հանգստացնէ մեզանցնէ զօրեղ բէկերի, խաների և մելիքների թշնամութիւնը, որոնք քաղաքական իրաւունքները կորցնելով նոր հողային իրաւունքներ և կալուածքներ էին ստանում. Այս մեր կարծիքն է, բայց ցանկալի է՝ որ բանիմաց մարդիկ ծանօթացնէին մեզ այդ խնդրի հետ. Պէտք է պարզել՝ թէ ինչ ազդեցութիւն է ունեցել ռուսաց տիրապետութիւնը Անդրկովկասի նախկին հողային յարաբերութեանց վերայ. Այդ խնդիրը պարզելը կրկնակի նշանակութիւն ունի, առաջինը—գիտնական, որ կը ծանօթացնէ մեզ Կովկասի հողատիրութեան պատմութեան հետ. Երկրորդ—գործնական, որովհետև նախկին հողային յարաբերութիւնները չեն կարող առանց ազդեցութեան մնալ ներկայումս մտցնելի հողային բարենորոգմանց վրայ. Եթէ բէկերի մասին մեր յայտնած կարծիքը ճշմարիտ է, այն ժամանակ բոլոր գիւղացիների հողերը իրենց վերադարձնելը միայն ճշմարտութեան պահանջ կատարել կը լինի, գիւղացու ձեռից առած սեփականութեան և իրաւունքի վերադարձնել կը լինի. Բայց այս՝ յայտնի է, որ շատ մարդիկ

*) Տես «Մեղու» № 233.

*) «Պօրեադօկի» 246 համարումս տպած է մի նամակ Երևանից, որը մօտիկ յարաբերութիւն ունի գիւղացւոց բարենորոգմանը, թղթակիցը պատմում է հետեւեալ անցքը. Գիւղացոց հողերի բերրիութիւնը (урожайность) որոշելու համար Երևանայ նահանգական յանձնաժողովը արտի մի յայտնի տարածութիւնից ցորենը հնձում է, կասում և բուն հատիկներ ստանալով որոշում է նրան համեմատ հողի բերրիութիւնը. Այդպիսի մի փորձ անելու ժամանակ Երևանում մալքատէրերը ծածուկ բերում են մի պարկ ցորեն՝ որ խառնեն կալսած ցորենի հետ՝ որ վերջինս աւելի շատ երևայ և գիւղացւոց գնելի հողերը աւելի թանգ գնահատուին. Բարեբախտաբար յանձնաժողովի մի ռուս անդամ այդ բանն իմանում է և այդպիսով գողութիւնը բացվում է. Հետաքրքիր է՝ որ այս դիպուածի մասին հայ լրագիրներին ոչինչ չէ հաղորդված.

*) Մեծ բան արած կը լինէր այն մարդը՝ որ այս հետաքրքիր բաղկին մանրամասնաբար ծանօթացնէր մեզ ներկայ պարսկական հողատիրութեան հետ. Դա մեծ լոյս կը ձգէր մեր անդրկովկասի ներկայ հողատիրութեան խնդրի վերայ.

որը երևան հանել և ապացուցել է համաշխարհական պատմութիւնը դարերի բազմաթիւ փորձերով։

Ճշմարիտ ասած, մի այդպիսի ծիծաղաշարժ անհեթեթութիւն հրապարակաւ յայտնելու համար պէտք էր առանձին յանդգնութիւն ունենալ։ Գարոնի կարծիքով «միանալ» նշանակում է միևնոյն արհեստով պարապել, միևնոյն ասպարեզում գործել։ Բայց միթէ այդպէս պէտք է հասկանալ ամեն մի ազնիւ և բարեմիտ հայ այն «միութիւնը», որը բացատրեցից մեր ընկերը։ Ո՛չ, այդ «միութիւնը» կը նշանակէր միութիւն, ոգոյ, նպատակների և ձգտումների միութիւն։

Եթէ այդ միութիւնը չը լինի մեր մէջ, մենք այն ժամանակ կը նմանենք Կռիլովի «Лебедь ракъ да Щука»-ին, որոնց բեռը դեռ մինչև այժմ ընկած է իր տեղը, չը նայելով որ նոքա ոչ սակաւ ջերմեռանդութեամբ էին քարշում այդ բեռը։ Թող չը մոռանայ պարոնը և այն անհերքելի ճշմարտութիւնը, որ մի ընկերութիւն, մի կուսակցութիւն այնքան զօրեղ է որքան շատ է նորա անդամների թիւը, և յանդիմանութեան արժանի է այն մարդը, որը աշխատում է երկպառակութիւն և խռովութիւն սերմանել այդ տեսակ ընկերութեանց մէջ և այդպէս կտոր կտոր անել նորան։ Այդ մասին ես առիթ կ'ունենամ խօսելու մի ուրիշ անգամ։

Մոսկուայի ուսանող

Բ. Տէր-Յովհէան.

ԳԱՆՁԱԿ

2 Նոյեմբերի.

(Թղթակցութիւն «Մեղու Հայաստանի» լրագրի)

Վստահ լինելով գանձակի թղթակիցների, իբրև հայի (բայց ոչ այժմեան, այն էլ հիւրանոցատէրերի և պանդոկապետների) հիւրասիրութեան, յուսով ենք, որ նրանք կը զիջանեն մեզ իբրև հիւրի, մի քանի խօսք ասել իրենց քաղաքի մեզ վերայ արած տպաւորութիւնների մասին։

Շուշուց 135 վերստ դէպի հիւսիս գանձակ գետի վերայ փռուած է գանձակ կամ Ելիսավետպօլ նահանգական քաղաքը։ Օտար ճանապարհորդն այս քաղաքը մտնելուց առանց երկար բարակ մտածելու խոկոյն կ'ասէ՝ որ սա մի մեծ գիւղ է, կամ ամարանոց, այլ ոչ . քաղաք այն էլ նահանգական։ Այստեղ դուք չէք գտնիլ մի փողոց, որի երկու կողմից շարքով շինուած լինեն մի քանի տներ. մի տուն մեկից բաւական հեռու է, դեռ չենք խօսում այն թաղերի տների մասին, որոնց ամեն մեկը շրջապատուած է այգիով ու պարտիզով։ Օրինակ շինուած տներ շատ քիչ կան, որոնց կարելի է մինչև անգամ մատով համարել։ Գանձակու ջուրն անհամ է և գանձակեցիք իրենց քաղաքով իրաւունք ունին պարծենալ միայն նորա ուղիղ փողոցներով. լայն և ընդարձակ հրապարակով (բայց ոչ այնքան խառակ) և գեղեցիկ այգիներով։ Գանձակն ունի 15,000-ից աւելի բնակիչ, գլխաւորապէս թուրք և հայ, պարապում են ըստ մեծի մասին այգեպանութեամբ և մասամբ էլ վաճառականութեամբ։ Գանձակու լաւ պատրաստած գինին պակաս չէ կախեթու գինուց, բայց գանձակեցիների անհոգութիւնից նոյն մասնագիտութեամբ է դեռ պատրաստվում։ Ասում են գանձակը արտադրում է տարեկան 800,000 ու. գինի, բայց պէտք է ասած, որ գանձակեցիք սպասած հարստութիւնը չ'ունին և մինչև անգամ, ասում են, որ հասարակութեան մեծամասնութիւնը պարտքի տակ է։ Ինչպէս պատմում են գանձակի հարստութիւնը մի քանի անձնաւորութիւններ միայն բացդ են ունենում փայլելու, որոնք էլ թէ՝ այստեղի քաղաքական և թէ ազգային գործերի գլխաւոր ղեկավարները են։ Այստեղի հայերի և թուրքերի յարաբերութիւնը միմեանց հետ լաւ չէ, որը պատիւ չէ բերում այդ քաղաքացոց։ Գանձակն ունի բացի նահանգական դատաստանական հիմնարկութիւններից, մի կլասիկական պրոգիմնազիա, որը գիմնազիա է դառնալու, քաղաքական ազգային երկսեռ և մի քանի ծխական ուսումնարաններ, չորս հայ եկեղեցի, 13 քահանայ, հոգևոր կառավարութիւն (գանձակը թիֆլիզի թեմին է պատկանում), կլուբ թատրոնական բեմով, չորս հիւրանոց, սրճանոց, պանդոկ, հարիւրաչափ փայտոն և այլն։

Մենք այցելեցինք այդ քաղաքի ազգային երկսեռ դպրոցը ու շատ անմխիթար, հասարակութեան աչքից համարեա ընկած և աննախանձելի դրութեան մէջ տեսանք, որի գլխաւոր պատճառը դարձել աղացիք են, ի հարկէ այդպիսի անհոգութիւն դէպի ազգային կրթութիւնը պատիւ չէ կարող բերել մի հասարակութեան, որը ինչպէս լսում ենք, ժլատ չէ դէպի միւս հասարակական գործերը, որ կատարվում է ոչ թէ իւր հասարակութեան սկզբնաւորութեամբ այլ... այլն. . . ։ Այդ դպրոցներում սովորում են 70 տղայ և նոյնքան աղջիկ, ունեն երեք ուսուցիչ, մի կրօնուսոյց, որից անբաւական են և մի գերմանացի վարժուհի, տարեկան ծախսը այդ երկսեռ դպրոցին հասնում է 3000 ռ.։

Լրագրութիւնից երևի ընթերցողին յայտնի է՝ որ թիֆլիզի մշտական խմբի դերասան պ. Սաֆրազեանը մի խումբ կազմելով ուղևորուել է գաւառները թատրոնական ներկայացումներ տալու, այդ խումբն այժմ գանձակումն է և տուել է երկու ներկայացում ու հրաժարականն էլ պատրաստվում է տալ և ուղևորուիլ Շուշի, այնտեղից Շամախի, Գիրքէնս, Բագու, որի վերայ մեծ յոյս ունի խումբը, Աստրախան ևն.։ Թողնելով գանձակի թղթակիցներին իրենց քաղաքում եղած ներկայացման քննադատութիւնը, ցանկանում ենք այդ թափառական խմբին յաջողութիւն և քաջարտութիւն մաքառելու ամեն դժուարութիւնների դէմ, որոնք անթիւ են գաւառներում։ Թոյլ ենք տալիս մեզ նոյնպէս մի համեստ առաջարկութիւն անել այդ թափառական յարգելի խմբին. թող շատ էլ ուշ չը դարձնեն գաւառացիների առաջարկութեան ու հնացած և փտած ողբերգութիւնների խաղից չ'ընկնեն, եթէ ճշմարիտ պ. Սաֆրազեանը կատարեալ դերասան է և միևնոյն ժամանակ խմբապետ. նա չը պէտք է իր տաղանդը զոհէ այս կամ այն անձնաւորութեան և մինչև անգամ հասարակութեան կապրիզներին ու նորա ծափով պարէ, եթէ այդ խմբի նշանաբանն է կրթել հասարակութիւն և ոչ կթել. նա պէտք է չնչին մուտքերով անգամ բաւականանալ կրթիչ և ժողովրդին հասկանալի պիէսաներ ներկայացնէ ու չը յափշտակուի մեծ գումարների յուսով (թէ իւր օգտին, թէ ուսումնարանների) ու առաջադրէ մեռած և անհամ ողբերգութիւններ, որոնց ծափահարում է հիացած հանդիսատեսը, ինքն անգամ չիմանալով ինչի համար. կեցցէ Հայաստանի. թէ ում ու ոհերի համար, որոնք լիքն են գեղարուեստից և իմաստից զուրկ մեր պատմական ողբերգութիւններում։ Յոյս ունենք, որ խումբը գաւառներում լաւ ընդունելութիւն կը գտնեն, պէտք է ասած, որ պ. Սաֆրազեանը և տ. Փառանձէմը իրենց խաղով գրաւում են հանդիսականների ուշադրութիւնը։ Տ. Փառանձէմը կոմեդիաներում գեղեցիկ է կատարում իւր դերը։ Յոյս ունենք, որ մեր գաւառական թատրոնասիրուհիները տիկնոջ խաղից և ճարպիկ շարժուածքից իրենք ևս կ'աշխատեն օգուտ քաղել ու սեպհականել բեմական ազատութիւն և համարձակութիւն, որով իրենք ևս մեծ յառաջադիմութիւն կ'ունենան թատրոնական ասպարիզում։

Արշախեան

ԿՈՂԲ

3 Նոյեմբերի.

(Թղթակցութիւն «Մեղու Հայաստանի» լրագրի)

Կողբ գիւղը գտնվում է Ղազախի գաւառում՝ թիֆլիսից հարաւարևելք, վաթսուն վերստ հեռաւորութեամբ։ Գիւղի երկու կողմից ձգվում են երկարութեամբ՝ հարաւարևմուտքից—հիւսիս արևելք՝ բարձր լեռներ, որոնք կազմում են ձորանման հովիտ։ Լեռների միջով անցնում է մի առու, որի աջ ափը բնակութիւններ, տներն են և ձախ ափը այգիներն ու ջրաղացները։ Գիւղը երեք կողմից (բացի հիւսիս-արևելեան) պատած է խիտ անտառով. դիրքը գեղեցիկ է, օդը մաքուր և առողջարար, ջուրն ամենապատուական։ Հարուստ է վարելահողերով և այգիներով, զուրկ է Կողբի խնձորն և ընկոյզը։ Կողբ գիւղը բաղկացած է երեք հարիւր տուն հայ բնակիչներից, որոնց գլխաւոր պարապմունքն է երկրագործութիւն, այգեգործութիւն. խաշնարածութիւն և որսորդութիւն. ժողովուրդը չափազանց աշխատասէր և տոկուն է, կեանքի մէջ չափաւոր, միջի երիտասարդները աներկիւղ քաջեր։ Գիւղի տներն առհասարակ հին—նահապետական ձևով են շինուած. կան քանի մի հասարակ քաղաքի ձևով նոր շինուած տներ։ Կայ մի եկեղեցի և երեք քահանայ, կայ նաև մի դպրոց՝ չեղածի պէս, որի մասին ուրիշ անգամ կը խօսենք։

Որքան որ բնութիւնը վարձատրել է Կողբ գիւղի ժողովրդեանը գեղեցիկ պարգևներով ու ծիրքերով, [illegible]

ցա հարստահարող ձեռքը Հայ ժո-

տեսնելով թէ ինչ նոր իրաւունքներ է տալիս բեկութիւնը, ամեն միջոց գործ են են դրել այդ իրաւունքը ձեռք բերելու համար. իսկ թէ ինչքան հեշտ էր այն ժամանակ այդ իրաւունքները ձեռք բերելը՝ այդ մասին խօսել անգամ աւելորդ ենք համարում. հարկաւոր է միայն մտաբերել կաշառների գործադրութիւնը. Մի քանի տարի սորանից առաջ կազմուած բէգերի յանձնաժողովն, որ պիտի այդպիսի չարագործութիւնները ի լոյս հանէր՝ չէր կարող ամբողջապէս հասնել իւր նպատակին՝ քանի որ նա լոկ վարչական կազմակերպութիւն ունէր. Այս բոլոր հանգամանքները անհամեմատ հեշտացնում են հողային բարենորոգումը մեր մէջ մտցնելը. Մեր բէկերը նեքքին բարոյական ոյժ չը զգալով իրենց մէջ այնպիսի ընդդիմութիւն չին ցոյց տալ՝ ինչպիսին ներքին Ռուսաստանի ազնուականները և մենք յոյս ունենք՝ որ մեր մէջ հողային բարենորոգումները կը մտնեն առանց կրճատելու ամբողջապէս և աւելի կատարեալ կերպով, քան թէ այդ եղաւ ներքին Ռուսաստանում։

Մեր հայրենիքի համար մի բախտաւոր օր կը լինի երբ բ է կ և ռ ը հ ա թ բառերը կը կորցնեն իրենց նշանակութիւնը, երբ այդ ստրկութեան փոխարէն Ռուսահայաստանում կ'իջնէ աշխատանքն և հաւասարութիւնը. Երբ ր ե կ ի, մ ե լ ի ք ի, խ ա ն ի, ո ւ ր հ ա թ ի փ ո խ ա ր է ն կ'ո ւ ն ե ն ա ք մ ի ա յ ն ա զ ա տ ա շ խ ա տ ա ւ ո ր ե ր կ ր ա գ ո ր ծ ն ե ր, ո ր ո ն ք «ի ր ե ն ց ք ր տ ի ն ք ո վ կ ը վ ա ս տ ա կ ե ն ի ր ե ն ց օ ր վ ա յ հ ա ց ը»։

Այս մեծ բարենորոգումը իրագործելու համար պէտք է բացի բէկերի և գիւղացիների ներկայացուցիչներից հրաւիրուին և հասարակութեան ուրիշ դասի մարդիկ։ Պէտք է ինչքան կարելի աւելի լայնացնել հասարակութեան լուսաւոր դասի մասնակցութիւնը կառավարչական մասնաժողովների մէջ, որոնց յանձնուած է այս խնդրի իրագործելը. Չը պէտք է կանցելարիական լռութիւն պահպանել այսպիսի կարևոր խնդրի մասին և յայտարարել միայն այն ժամանակ՝ երբ արդէն վճիռ է կայացած. Մամուլը իւր կողմից ևս պիտի մասնակցէ այս խնդիրը պարզուելուն և լուծելուն. Այս կողմանէ զարմանալի անհոգութիւն է ցոյց տալիս մեր կովկասեան ազատ մամուլը, այն ինչ պաշտօնական «Кавказъ»-ը շատ հետաքրքիր յօդուածներ ունի տպած այս մասին ի հարկէ իւր տեսակէտից. Յիշենք միայն վերջինը. «Выкупная операція »Кавказъ» 1881 № 2, 4, 7, 12 և այլն*).

Կարծես մեր մամուլը դեռ չէ ըմբռնել հողատիրութեան նշանակութիւնը, նա կարծես չը գիտէ որ երկրի բարեկեցութեան գլխաւոր հիմքը հողատիրութիւնն է. Ամօթ մեր մամուլին, ամօթ մեզ. Ռուսաստանում մամուլն է զարթեցրել հողային խնդիրը- դեռ ճորտութիւնն անսասան վիճակի մէջ էր՝ երբ մամուլը և գրականութիւնը ճորտութեան ոչնչացնելու խնդիրը զարթեցրել և քարոզում էր. Տուրգենևի «Записки Охотника»-ն դեռ քառասնական թուականներին էր գուրս եկել. Современникъ-ը 50 ական թուականներին հողային խնդիրը լուծելու համար գ լ ո ւ խ է ր ճ ղ ո տ ո ւ մ. Ամբողջ մամուլը և գրականութիւնը, կարելի է ասել, ճորտութեան խնդրովն էր զբաղուած. Մի խօսքով այն ժամանակվայ ռ ո ւ ս մ ա մ ո ւ լ ը կ ե ա ն ք ի ա ռ ա ջ ի ն է ր ը ն թ ա ն ո ւ մ և ն ը ր ա ն ո՛ ւ ղ ե ց ո յ ց ն է ր ի ս կ մ ե զ ո ւ մ ը ն դ հ ա կ ա ռ ա կ ը մ ա մ ո ւ լ ն է հ ե տ և ո ւ մ կ ե ա ն ք ի ն, նա միայն այն ժամանակը սկսեց զարթնել, երբ մէկը մի փոքրիկ լուր հաղորդեց Երևանից. Եթէ Ռուսաստանում չը նայելով այն սաստիկ դժուարութիններին, որոց մասին մենք արդէն խօսել ենք, գործադրվեցաւ հողային բարենորոգումն այդ գրականութեան և մամուլի շնորհքով էր. Նա ռուս ազնուականի սրտի մէջ զարթեցրեց ազնիւ մարդասիրական զգացմունքներ, և մենք ռուս ազնուականների լուսաւոր և ժողովրդասէր դասին ենք գլխաւորապէս պարտական, որ Ռուսաստանում գիւղացոց ազատութիւնը իրագործուեցաւ առանց ներքին պատերազմի և արիւնահեղութեան, ինչպէս այդ պատահեցաւ հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգների սևամորթերի ազատութեան ժամանակ,

Ցանկանանք՝ որ մեր հասկացող դասն էլ ոգևորուի այդ վեհ ժողովրդասիրական զգացմունքով, որ մեր մամուլի և գրականութեան մէջ էլ երևան Տուրգենևի պէս գիւղացւոց շահերին նուիրուած գրիչներ. Եթէ մեր մամուլը չը մասնակցէ այս մեծ խնդրին, ապագայ սերունդը իրաւունք ունի մեր մասին նախատինքով խօսելու.

Վերջացնում ենք մեր յօդուածը պ. Ա. Քալանթարեանի «Մշակի» 174 համարի մէջ տպած «կալուածական խնդրի առիթով մի քանի նկատողութիւններ» վերնագրով յօդուածի երրորդ գլխի վերջի տողերովը **). «Կը գայ ժամանակ և մեր ժողովուրդը այնքան կը զօրանայ՝ որ ինքը հրապարակապէս իր օգուտների պաշտպանը կը հանդիսանայ. այն ժամանակ նա կ'սկսի քրքրել և մեր օրերի թշուառ դրութիւնը, երբ հայ հասկացող դասը—հասարակաց իրաւունքների բարոյական ներկայացուցիչն — ամօթալի լռում է ժողովրդական ցաւ ու հոգսերի մասին, երբ նրա իրաւաբանը արհամարհում է եղել գիւղական իրաւունքների ուսումնասիրութիւնը և պաշտպանութիւնը . . . այն ժամանակ . . . բայց ինչ դատարկ մխիթարութիւն.

Յ. Տէր-Մովսէսեան.

*) Այս մեր յօդուածը գրվում էր այն ժամանակ՝ երբ դեռ «Կովկասի» Выкупная операція-ն չէր վերջացած, նորանից յետոյ Ռուսաստան գալով՝ չը գիտենք թէ ինչ նոր յօդուածներ են տպուել այս մասին «Кавказъ»-ումը.

**) Ընթերցողի ուշադրութիւնը դարձնում ենք պ. Ա. Քալանթարեանի «Մըշակի» մէջ տպված յօդուածների վրա.

գիւղացւոց վրայից, հայ ժողովուրդը հանգիստ է վայելում — ազատ է. այո՛, կարծում են, բայց եթէ մեզանից մէկը սուղ ժամանակով հայ գիւղերի խորքերը մտնէ շրջելու, շատով կը տեսնէ ու կը համոզուի նա, որ դեռ չէ վերացել շատ տեղերում՝ հայ ժողովրդի վրայից բռնակալների հարստահարող ձեռքը և չեն անյայտացել կործանուել նոյն իսկ ժողովրդասպառ անգութ բռնակալները, այլ ընդհակառակը նոքա այսօր էլ ծծում — սահմանափակում են բանւոր՝ բայց անլեզու հայ ժողովրդի ազատ իրաւունքները, ստրկացնում են նոյն իսկ ժողովուրդը և տզրուկի նման ծծում, սպառում են նոցա արիւնը:

Այս վիճակի մէջն է նաև Կողբ գիւղի մշակ ժողովուրդը, չէ վերացել նորա վրայից բռնակալների ձեռքը: Ցիրաւի գիւղի անունը Կողբ (կը ողբայ) է դրուած, որովհետև միջի ժողովուրդը ամենատարի տարին էլ ողբում և ողբում է անգութ բռնակալների շնորհիւ: Աղքատ են սուղ և ողբից միայն երեք չորս տըներ, որոնք պատճառ են ժողովրդի թշուառութեան: Սոքա թէ՛ նիւթական և թէ՛ բարոյական մեծ վնասներ են տալիս: Միով բանիւ Կողբ գիւղումն վերոյիշեալ բռնակալների ձեռքով այնպիսի սոսկալի բռնութիւններ են կատարվում, որ նոյն իսկ Հայաստանի խորքերումն չեն կատարւում վայրենի ու անհաշտ քրդերին:

Անասելի է նաև Կողբ գիւղի բռնակալների վաշխառութիւնը, նամանաւանդ նեղութեան, կարօտութեան ժամանակ. պատահում է, որ խեղճ գիւղացին չորս հինգ օրավար հաց ունի, կալի ժամանակ՝ հազիւ քառորդ կամ կէս օրավար հաց է մընում իրան, — բոլորը յաւիտենական բռնակալ պարտատէրն է տանում:

Մոռացայ ասել, որ այս բռնակալները հոգևոր հովուապետներ էլ են, թէպէտև իրանք աշխարհականներ. շատ հոգևոր գործեր սոքա են վճռում, առանց սորանց ոչ մի պըսակ չի կատարուիլ. մայր աթոռը միայն երեք ռուբլի է ստանում աթոռահաս, իսկ սոքա մեծ մեծ կաշառներ ու ընծաներ են ստանում, — գլուխ շաքարներ, ոչխար, ամէն գործուած չուխայ և այլն: Արգելուած չհաս պսակը սոքա պըսակում են և հարս արգելում. քահանան իրաւունք չունի սոցա խօսքից դուրս գալ, ապա թէ ոչ ինքն և իր ամբողջ ընտանիքն ու կարողութիւնը վնասի են ենթարկուած: Այս պատճառաւ և շատ չը հաս պսակներ են լինում Կողբ գիւղումն: Մի պսակ առանց քահանայի կը կատարուի, իսկ առանց վերոյիշեալ բռնակալ աշխարհական-հոգևորականների երբէք ոչ. քահանային սոքա են իրաւունք տալիս՝ այս ինչ կամ այն ինչ պսակը կատարելու, ուղարկելով նորան, իբր նշան, ժանգոտ դանակ, բանոթթիի կոլոփ և կամ կեղտոտ կարկատնած աղլուխ: փա՛ռք և պատի՛ւ սոցա:

Բէգլարեանց Խաչատուր

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԻ ՄԷՋ ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻՆ

Հայերի մէջ թէպէտև շատ հին ժամանակներում, քանի որ քրիստոնէութիւնը դեռ չէր մտել Հայաստան, հայրենիքից գաղթելը պատահում էր, բայց որչափ որ մենք յիշում ենք, դա շատ սահմանափակ պատահական երևոյթ էր, եթէ կային հայեր, որոնք հեռանում էին իրենց հայրենիքից, այդ լինում էր ժամանակաւոր, գնացողը մտածում էր վերադառնալ կրկին իր հայրենիքը:

Մի լեռնաբնակ, մի երկրագործ ժողովուրդ, ինչպէս որ էին հայերը հին ժամանակներում, պինդ կապուած էին իրենց հայրենիքի հետ, և հայրենիքի սէրը ամեն զգացմունքից բարձր էր, և ոչ մէկ թշնամի, լինէր նա ամենազօրաւորը, անպատիժ չէ կարողացել ոտը կոխել հին հայերի պաշտած հայրենիքի վերայ: Հին հայերի պաշտածը — հայրենիքն էր, հին հայերի մտածմունքը — սիրած հայրենիքի ազատութիւնը, հին հայերի գլխաւոր և առաջին զբաղմունքը — հայրենիքի պաշտպանութիւնն էր: Ինչ հարուստ երկիրներով էլ, որ անցնէր հին ժամանակներում հայը, ինչ ճոխութիւններ էլ որ տեսնէր նա գանգէսի ափերումը, նա իւր հայրենիքը չէր մոռանալ, հռոմի փառաւոր և շքեղ արքունիքներում, Իտալիայի միշտ մեղմ և կապուտակ երկնքի տակ հայրենիքի կարօտը քաշում էր հային դէպի իւր լեռնոտ ձիւնապատ հայրենիքը . . . :

Այս ամենը փոխվում է, կարծես, քրիստոնէական վարդապետութիւնը Հայաստան մտնելուց յետոյ: Մենք տեսնում ենք, որ քրիստոնէական վարդապետութեան ազդեցութեան տակ հայերի մէջ հայրենասիրական զգացմունքը սկսում է թուլանալ: Բուռն զգացմունքներով և նոր հետևողների յատուկ եռանդով հայերը հետևում են այդ նոր վարդապետութեան, և նրա ամեն մէկ խօսքը ընդունում են բառացի: Մի նոր աշխարհայեցողութիւն է մտնում հայերի մէջ, որը բոլորովին տարբերվում է առաջվանից. երկու տէրերի չի կարելի ծառայել, աշխարհս անցաւոր է և ընդունայն, հայի հայրենիքը երկնքումն է, այս երկրիս վերայ ամեն բան ժամանակաւոր է, և մի պարապութեան տեղ միայն յաւիտենական աշխարհի համար . . . : Քրիստոնէական այս սկզբունքների ազդեցութեան, ներգործութեան տակ բնականապէս հայի համար պէտք է, որ իւր հայրենիքը շատ անձուկ և նեղ երևար, նրա մէջ պէտք է, որ ամեն աշխարհային զգացմունքները թուլանային: Եւ այսպէս տեսնում ենք մենք, որ կամաց կամաց այդ վարդապետութեան և արտաքին բռնութեան ազդեցութեան տակ հայերի մէջ արական առաքինութիւնները փոխվում են և տեղ են տալիս, այսպէս ասենք, կանացի առաքինութիւններին:

Հայը դառնում է հեզ, խոնարհ, մեղմ, հայը էլ զէնքի չէ դիմում իւր հայրենիքը, իւր պատիւը, իւր անկախութիւնը . . . պաշտպանելու համար, հայը այդ ամենի համար այլևս վրէժխնդիր չէ. հայը առնում է զէնք միմիայն, որ իւր կրօնը պաշտպանէ, և այն էլ նրա համար, որ քրիստոնէութեան նահատակ, մարտիրոս դառնայ: Հայոց թագաւոր, քաջ և հսկայ Տրդատը առանձնանում է լերան վերայ, որ ճգնուի, հայրենիքի ազատութեան համար կռուող աղնիւ դիւցազն Վարդանը, այդ հին ժամանակների Գարիբալդին, ուզում է թողնել իւր հայրենիքը և գնալ Յունաստան — որ կարողանայ պաշտել իւր կրօնը:

Մենք պատմական հետախուզութիւն չենք կամենում անել, բաւական է, որ հայերի մէջ գաղթամոլութիւնը տարածվում է, և այդ շարունակվում է մինչև մեր օրերը: Հայաստանից հայերի գաղթելու համար կարող են շատ պատճառներ բերել, ճշմարիտ, թէ սխալ. մենք այդ ամենը գիտենք:

Այն էլ գիտենք, որ տնտեսական նեղ և անել վիճակը, կառավարութեան, փաշութեան հալածանքները, տուրքերի անհամեմատ ծանրութիւնը, և ուրիշ շատ այդ տեսակ պատճառներ կարող էին ստիպել հայերին, թողնել իրենց հայրենիքը և օտար երկիրներ գաղթելով որոնել իրենց ապրուստը:

Բայց հարցնում ենք մենք, միթէ ուրիշ տեսակ շարժառիթ պատճառը կայ, որ հայերին գաղթել է տալիս:

Թողնենք Թիւրքիան, թողնենք Ցաճկահայաստանը, թող հանգիստ մնան քիւրդերը և օսմանեան վարչութիւնը, մենք դառնանք Կովկասեան Ռուսահայաստանին: Ինչո՞ւ այստեղ հայերը անդադար գաղթում են իրենց հայրենիքից, ինչո՞ւ է. որ մինգրէլները, իմէրէթները, վրացիները . . . ամենը գրեթէ իրենց երկրումը, մի որոշ տեղ խմբուած են. իսկ հայերը անդադար ցրվում են Կովկասի, Ռուսիայի և այլն որ կողմերը, որ քաղաքները կուզէք: Ինչո՞ւ են թողնում հին նախիջևանցիները և այդ կողմի գաւառի հայերը իրենց հայրենիքը և գալիս լցվում Թիֆլիզ և ուրիշ տեղեր, ինչու Սիւնեաց, Արցախ գաւառի գիւղացիները «ղարաբաղցի» անունով ցրվում են ամեն տեղ, լցնում Կասպից ծովի ափերը:

Ինչո՞ւ. դրա պատասխանը շատ հեշտ է: Հային իւր հայրենիքից հանողը, գաղթել տուողը — առևտրական ոգին է, հեշտ հարստանալու ոգին:

Մենք միշտ ասել ենք. որ հայ ազգութեան գերեզմանափորը գաղթականութիւնն է, և որովհետև գաղթականութեան շարժառիթը առևտրական ոգին է, դրա համար մենք միշտ դէմ ենք եղել և միշտ դէմ ենք առևտրականութեան, այնպէս և այն չափով, որը գործադրվում է հայերի մէջ:

Եւ դրա համար մենք վայելում ենք դրա պտուղները: Խօսում են Ցաճկահայաստանի ինքնավարութեան վերայ, և ասում են, որ Հայաստանում հայ չէ մնացել: Ոչ թէ միայն այնտեղ, ոչ թէ ինքնավարութեան վերաբերմամբ, այլ և ամեն խնդրում, երբ հայերը այդպէս կը ցրվին, կը բաժանվին, երբէք իբրև մի ազգութիւն ոչինչ օգուտ և ոչինչ արդիւնաւոր գործ չեն կարող առաջացնել:

Զարմանալի բան. ինչ է ստիպում նախիջևանցի գիւղացուն իւր հայրենիքը թողնել, իւր ազնիւ պարապմունքը, արօրը ձգել և գալ Թիֆլիզ հին հագուստներով, մեռելից մնացած լաթերով առևտուր անել — եթէ ոչ առևտրական ոգին: Ինչն է գոռում ղարաբաղցի գիւղացուն հեռանալ իւր սիրած հայրենիքից գնալ Մոսկուա հարիւր հազարների պարտք անել, հային առանց այն էլ կորած անունը պատիւը վայր ձգել . . եթէ աղնիւ և փափուկ մեծացած հայը կարող է քէֆով բաւականանալ, հարցնում ենք կրկին ինչն է գոռում դրանց հարիւրհազարների ձգտելու — եթէ ոչ առևտրական ոգին: Աւելի յարմար չէ՞ր լինի, աւելի ազնիւ և լաւ չէր լինի, որ դրանք ամենքը համեստ իրենց հայրենիքում ապրէին և պարապէին ազնիւ պարապմունքով — երկրագործութիւնով: Իհարկէ զրկուած կը լինէին դրանք շատ իրենց անսովոր շռայլութիւնից, բայց նրանք պատուով կ'ապրէին և օրինակելի հայր կը լինէին իրենց զաւակների համար, և որը ամենից աւելին է, արժանի որդի կը լինէին — հայրենիքի:

Մենք վերջացնում ենք մեր խօսքը, հարկաւոր է գաղթականութեան առաջն առնել — և դրա համար պէտք է ամեն միջոց գործ դընել, դրա գլխաւոր շարժառիթը ոչնչացնելու, այսինքն առևտրական ոգին:

Այն առևտրական ոգին, որը հայերի մէջ տիրում է, նա ոչ թէ կարող է հայերի պէս մի ընկած ժողովրդին վերականգնել, այլ նա ընդունակ է նոյն իսկ ոտքի վերայ ամուր կանգնած մի ազգին կործանել և փչացնել:

Սպանեցէք հայերի մէջ առևտրական ոգին, և դուք ոչնչացրած կը լինէք հայերի միջից — գաղթականութեան ոգին:

Զանի այլևս գոյութիւն — գաղթականութիւնը, այն ժամանակ Ցաճկահայաստանը կանգնած է:

Ստեփանոս Ստեփանեան.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ.

Բեռլինի ազատամիտ օրգանները պընդում են, որ կայսր Վիլհէլմը ընտրութեան հետևանքի վերաբերմամբ ամենևին իշխան Բիսմարկի յանդգնական հայեացքների հետ համաձայն չէ, և ցանկանում է մինչև անգամ, առաջիկայ օրինակներին համաձայն անձամբ բացանել նոր ռէյխստագը (պատգամաւորների ժողովը). իշխան Բիսմարկի ծառայութիւնից հեռանալու լուրը ոչնչով չէ հաստատվում. իշխան Բիսմարկը արդէն վերադարձել է Բեռլին. իսկ Բադէնի դքսութեան մեծ դուքսը, որը Վիլհէլմ կայսրի թէ փեսան է և թէ շատ մօտիկ և սիրած անձը, տիֆով ծանր հիւանդացել է. Մեծ դուքսի ժառանգը կառավարում է իւր հօր տեղը երկրի կառավարութեան պաշտօնը քանի որ դուքսը հիւանդ է.

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Զօրաւոր կամք. Անգղիոյ նախկին առաջին պաշտօնեայն, լորտ Պիքընսֆիլտ ըսաւ երբեմն երիտասարդաց ոմանց. «Մարդ կրնայ ըլլալ ինչ որ կուզէ. ձեռնէ իւրաքանչիւր ոք կրնայ ըլլալ ճիշդ ինչ որ մտադիր է ըլլալ: Ես որոշած եմ այս ինչ պաշտօնի հասնիլ, և պիտի հասնիմ եթէ ողջ մնամ: Աշխարհի վրայ երկու կարգ մարդիկ միայն կան, անոնք որ ուրիշները կառաջնորդեն և անոնք որ ուրիշներէ կառաջնորդուին: Ամեն մարդ, այր և կին, պարագաները իրեն կը յարմարցնէ, և կամ ինք պարագաներու կը յարմարի: Ընդհանրապէս այն մարդը որ ունի կամք և զօրութիւն յաջողելու, կը հասնի ուր որ կը բաղձայ հասնիլ: Այն որ տկար է կամ երերուն կամ երկչոտ կամ ծոյլ՝ հարկաւ կիյնայ և չը յաջողիր: Ըստ օրինի յառաջ երթալու համար պէտք է որ մարդ ճանչնայ իւր կարողութիւնը կամ ձիրքը: Սրինկի քերթողը մը սովոր էր ըսել. «Ուղղէ աղեղդ արեգական, աւելի բարձր կերթայ նետդ, քան եթէ թփոյ մը ուղղէիր աղեղդ»: Բաղձալ միայն բաւական չէ պէտք է ունենալ նաև կամք, հնարագիտութիւն, իմաստութիւն, և ողջմտութիւն:

* * *

Պտուղներու ազդեցութիւն. Ամերիկայի բժշկական լրագիր մը կը ըսէ թէ ոչ այնչափ թաքախտն որչափ որովայնի պնդութիւնը կը մնացնէ չատեր: Պնդութիւնը յառաջ կուգայ անուշադրութենէ կանոնաւոր կերպով վճարելու զկարիս բնութեան, և կը պատահի յաճախ մանկանց. որոնց ծնողք անփոյթ են անոնց որոշ ժամանակներ վճարել տալու իրենց պէտքը: Ամեն անգամ որ պահուած, այսինքն աւելորդ նիւթը, դուրս չնետուիր աղիքէն երբ բնական պէտք կը պահանջէն, այլ կը պահուի բանի, մարմինը կը ջանայ ազատիլ այն աւելորդէն, և կսկսի ծծել այն ներսը պահուած ապականեալ նիւթոյն լոյծ մասը, որ իբրև թոյն կը տարածուի բոլոր մարմնոյն մէջ, իսկ պինդ մասը մղուելով դէպի վար կը մնայ աղեաց ստորին մասին մէջ և սեղմուելով կը պնդէ աղեաց մանր մանր երակներն այնպէս՝ որ արիւնը չը կրնար ազատ շրջան ընել այն մաղանման անօթոց մէջ, և այսպէս կըլլայ պատճառ աղեաց դուրս ելլելուն, այլ և այլ տեսակ պալարներու, երբեմն նաև քաղցկեղի աղեաց մէջ: Ապառաժին լոյծ մասին արեան մէջ թափանցելէն շատ անգամ յառաջ կուգան նաև գըլխատարամարութիւն, սրտի, լերդի կամ ծղային տկարութիւն, և վերջապէս անդամալուծութիւն: Այս ամենայն ախտք չեն ծագիր միանգամայն կամ յանկարծ, բայց ոմանք ի նոցանէ, երբեմն նաև շատերը, յառաջ կուգան երբ պնդութիւնը հնացեալ է. Ապա ծնողք պարտին սովորեցունել տղայոց չզանցառնել կամ յապաղել, այլ իսկոյն ելլել ի կարիս երբ բնութիւնը կիմացնէ: Այս կանոնը պահելու են նաև չափահասք:

* * *

Խորտակիչ աղէտ տանը. — Արաբիոյ Սէննաա լրագրին մէջ հետևեալը կը կարդամք:

Անցեալ օր արնուոտ Խորաֆիմ աղա անուն յիսնամեայ մէկը մեռեր է Հօտէյտայի հիւանդանոցին մէջ: Բժիշկները քննելով տեղեկացեր են թէ վախճանեալը կին մ'է և թէ ժամանակաւ որդեծնութիւն ալ ըրած է. յիշեալ կինը 10 տարի կանոնաւոր զինուորութիւն և 4 տարի ալ ոստիկանութիւն ըրեր, յետոյ նպարավաճառ եղեր է. մեռնելէն առաջ անոր էգ ըլլալը ոչ ոք չգիտեր եղեր:

(Հայրենիք):

Խմբագիր Գ. ՍԻՄԷՕՆԵԱՆՑ.
Հրատարակիչ Հ. ԷՆՖԻԱՃԵԱՆՑ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ներսիսեան դպրոցի ուսումնաւարտ ՄԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ տալիս է մանաւոր դասեր Հայոց լեզուից, ռուսաց լեզուից և այլ առարկաներից ամենաչափաւոր վարձատրութեամբ. նմանապէս տալիս է ձայնից յետոյ և երեկոները կրկնողութեան դասեր և պատրաստում է աշակերտներին Հայ միջնակարգ ուսումնարանների համար: Հասցէն կարելի է իմանալ «Մեղու Հայաստանի» լրագրի խմբագրատանը:

Յօգուտ Տփխիսի ռէալական ուսումնարանի աշակերտաց ապագայ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ, ժողովվում են հայերէն ընթերցանելի գրեանք. Ցանկացողք թո՛ղ բարեհաճին ուղարկել իրանց նուէրները «Մեղուի» խմբագրութեան կամ պ. Զ. Գրիգորեանցի «Կովկասեան» գրավաճառանոցի հասցէով:

Մամուլի տակից դուրս եկաւ և վաճառվում է կամսար Տէր-Պաւղեանցի «РУССКОЕ СЛОВО»—Նոր դասագիրք ռուսերէն լեզուի, Հայ դպրոցների համար, ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ: Ընդունված է Վրաստանի և Իմէրէթի և Երևանայ թեմերի Հայոց բոլոր ուսումնարաններում, նոյնպէս կովկասի և միւս թեմերի ուսումնարաններից շատերում: Վաճառվում է Թիֆլիսում բացառապէս «կենդրոնական» գրավաճառանոցում: գինն է 45 կոպէկ: Գումարով գնողներին քանակութեան համեմատ զիջումն կը լինի: Ցանկացողները պէտք է ուղղակի դիմեն «կենդրոնական» գրավաճառանոցին. Тифлисъ. «Центральная книжная торговля»:

5—7

Զ. Գրիգորեանցի գրախանութում ստացուել է Բոստովի—Տէր-Աբրահամեանի — ՕՐԱՑՈՅՑԸ. 1882 թ: գինն է 15 կ.

Կուկիոյ սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցւոյ «ԹԱՆԴՈՅԵԱՆ» ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ վարչութիւնը յայտնում է, թէ նոյն դպրոցումը նշանակուած է աճուրդ նոյեմբերի 22-ին առաւօտեան 10 ժամին, նոյն եկեղեցապատկան 12 №. ԿՐՊԱԿՆԵՐԸ և ՍԵՆԵԱԿՆԵՐԸ կապալաւ տալու պամար:

Ներսիսեան դպրոցի ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ԴԱՍԱՏԱՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻՑ մէկը, առաջիկայ ուսումնական տարւայ շրջանում. կամենում է ԿՐԿՆՈՂԱԿԱՆ (репетиціонный) ԴԱՍԵՐ ունենալ տների մէջ: Նոյնպէս պատրաստում է աշակերտներ և աշակերտուհիներ Հայոց ուսումնարանների բոլոր դասատանց համար: Հասցէն. Հարցնել դպրանոցի տեսչի օգնական՝ պ. Ամբրան Մանդինեանցին:

ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԿԱՇԻՈՅ

Յ. Կ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ.

Ի քաղաքին Խարասուբազարի Տաւրիկ նահանգի.

Պատիւ ունիմ յայտնելու յարգոյ հասարակութեանը իմ հնգետասնամեայ փորձը ցոյց տուած և մաքրված ֆրանսիական մէթոտով պատօչ և մեքենաների կաշի պատրաստելու յաջողեցաւ և ես այդ արհեստը կատարելագործեցի և կաշին համեմատաբար աժան գներով եմ վաճառում, վասն որոյ կ՚ընդունիմ պատուէրներ և ամենամեծ ճշղութեամբ կը պատրաստեմ և առանց յետաձգութեան կ՚ուղարկեմ ռուսական ընկերութեան գրասենեակի ձեռքով (через контору русскаго общества) որոյ համար բաւական է միայն կանխապէս ուղարկել տասներորդ մասն արժէքին, կաշւոյն կապը կը բաղկանայ 20 կէսերից, այս ինքն 10 ամբողջ կաշւից, որոյ քաշն է 8 փութի չափ. Այժմեան տեղական գինն է 24 ռուբլի. Ցանկացողները կարող են դիմել ինձ հետևեալ հասցէով Кожевенное заведеніе О. Ф. Баронову. Въ Г. Карасубазаръ, Тавр. губ.

«ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԻ» խնդրի մշակելը առաջ տանելու և իւր նպատակին հասցնելու համար՝ դեռ ևս ժողովում ենք փոխադրութիւններ այս տարվայ «փորձ»-ի II համարում հրատարակուած մեր հինգ հատուածների մասին.—Մինոյն տեղից կարելի է ուղարկել մի քանի փոխադրութիւններ. Հրաւիրում ենք սորա վերայ այն ամեն անձանց ուշադրութիւնը, որոնք ցանկանում են մեր մանուկ գրականութեան զարգացումն և կարող են օգնել մեզ այս գործում.

Յ. Նազարեանց.

6—8

Արդէն սկսել եմ թարգմանել ДѢТСКАЯ БИБЛІОТЕКА. «ФЕЛИКСЪ или ВЕЛИКОДУШНЫЙ ЮНОША» գրքոյկը. խնդրում եմ այն անձանց, որոնք պարապում են մանկական գրքեր հրատարակելով կամ թարգմանելով, բարեհաճին յայտնել լրագրով, այս գրքի հայերէն թարգմանուած լինելը կամ չը լինելը:

Վարդան Նզիազարեանց.

ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԲԱՂԱՆԻՔ

(Երբեմն տէրութենական, բաղանիքների փողոցի վերայ իչխան Բէհբութեանների բաղանիքից վերև).

ԻՎԱՆ ՄԻՆԱՅԵՎԻՉ ՍԻՐԶՈՅԵԱՆՑԻ—ՈՐԴՈՑ: Ներկայ հոկտեմբեր ամսիս 22-ին հինգշաբթի եղաւ բացումն նոր շինած բաղանիքի հասարակական—արական և իգական—նոյնպէս և առանձին համարների: Առանձին համարների գինն է 80 կոպ. և 1 ռուբլի ժամը. ընտանեկան համարի գինն է ժամը 1 ռ. 50 կոպ.:

3—3 (Ծ)

ԾԽՆԱԽՕՍԵԱՆՑ ԿՕՆՏՕՐԱ
Ա. ՏԷՐ-ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆՑԻ
ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԷՐԷԱ № 181

Գոյութիւն ունի 1-ից նոյեմբերի 1879 ամի:

Նախագծերի և նախահաշիւների կազմութիւն. կապալաւ առնում է շինութիւնք, նորոգութիւնք և կարկատանք, որոց վճարը լինում է կատարված շինութեանց չափով: Ընդունում է պատուհանների և դռների ապապարանք:

Կօնտորան ունի առաջնակարգ արհեստանոց, չոր ատաղձի պաշար և մշտական արհեստաւորներ:

Ապապարանք ընդունվում են երկուշաբթի և հինգշաբթի 10—12 ժամը:

Օտարաքաղաքացիների ապապարանքը լինում են փոստայով: 5—5 (Ծ)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ՆՈՐ ԴԱՍԱԳԻՐՔ
ԹՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Միասեռական ընթացքի Հայոց միջնակարգ ուսումնարանի համար: ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ (ամբողջ թուեր): Երկ. ԳՐԻԳՈՐԻ ՎԱՐԶԵԼԵԱՆ. Հրատարակութիւն Բ. Շահվերդեանի լրագրական գործակալութեան. ԳԻՆՆ Է 40 ԿՈՊԷԿ.

Վաճառվում է բացառապէս թիֆլիսում Բ. Շահվերդեանի գործակալութեան խանութում:

Ուսումնարանները և գումարով առնողները ստանում են 20% զիջումն:

Օտարաքաղաքացիք պէտք է դիմեն հետևեալ հասցէով. Въ Тифлисъ. Газетное агентство ШАВЕРДОВА.

1—10

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻՍ վարչութիւնը պատիւ ունի յայտնելու հայ հեղինակներին և գրավաճառներին՝ որ նոքա բարեհաճէին իւրաքանչիւր նոր տպված հեղինակութիւններից մի մի օրինակ ուղարկել ընթերցարանիս անուամբ, որի վճարը՝ եթէ նուիրված չէ, ընթերցարանիս վարչութիւնը պարտ կը համարի անյապաղ հասցնել ըստ պատկանելոյն:

Տնօրէն ընթերցարանի՝

Բժ. Արամեանց.

Նորերումս լոյս տեսաւ և վաճառվում է կեդրոնական գրավաճառանոցում ԳՐԱԲԱՌԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ մի աղիւսակի մէջ գործնական և գիտակցական ուսումնասիրութեան համար: գինն է 15 կոպէկ:

ՁԵՆ ՀԱՍՑՐԱԾ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

5-ին նոյեմբերի

Ուլինսկուն, Եգօր Իվանովին, Սէրգիէկովսկուն, Գէորգի Ասլամազովին, Սանդրօ Սօլօմոնովին, Գրիգոր Շահրաթովին, հասցնելու Մակինցէվիչ Արխիպէտ Տապտանովին.

ԹԻՖԼԻԶԻ քաղաքային վարչութիւնը յայտնում է, որ 13 ին ներկայ նոյեմբերի, առաւօտեան 12 ժամին, վարչութեան առեանում կը լինի աճուրդ կապալով տալու համար ՁԻԱՆԵՐԻ հարկը 1882 թուականի յունվարի մէկից մինչև յունվարի 1-ը 1885 ամի ժամանակամիջոցով: Այս կապալն առնել ցանկացողք կարող են կարդալ պայմանները վարչութեան գրասենեակում ամեն օր առաւօտեան 10 ժամից մինչև 2 ժամը կէսօրից յետ, բացի տօն և կիւրակի օրերից.

2—3

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿԻՑ

Ֆիզիքական, ժողովրդագրական և քաղաքական

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Ձեռնարկ—Հայ տղայոց և օրիորդաց ուսումնարանների համար. աշխատասիրութիւն Աւետիքի Տէր-Յակովբեանց, գինն է 60 կոպէկ:

Ցանկացողք ստանալ պէտք է դիմեն Тифлисъ. «Центральная книжная торговля». կամ «Кавказская книжная торговля» և կամ աշխատասիրողին Ներսիսեան ուսումնարանում:

Դասոխ. Հայաստանի քարտէզի առաջի տպագրութիւնը անյաջող անցաւ ձեռնարկեցի երկրորդ տպագրութեան և մինչև մի քանի օրը պատրաստ կը լինի.

Աւետիք Տէր-Յակովբեանց.

Պատրաստ է տպագրութեան համար Սամուէլ Սմայլս անգլիացի մատենագրի

ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Գրքին կցուած կը լինի նոյն հեղինակի «ինքնօգնութիւն» անունով գրքից ներկայ աշխատութեան հետ մեծ կապ ունեցող մի գլուխ «փողը և նորա յաւ և վատ գործադրութիւնը»:

Գիրքը բաղկացած կը լինի 400 երեսից «փորձ»-ի դիրքով:

Գրքի տպագրութեան համար ստորագրութիւն է բացուած:

Բաժանորդագինն է ամեն տեղ 2 ռուբլի:

Իւրաքանչիւր բաժանորդ կը ստանայ անդորրագիր:

6—6

Լոյս տեսաւ «ՏԱՍՆ ՊԱՏԳԱՄՔ կամ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՐՏԱՑՈՅՑ» կրօնական գրքոյկը. ա. գործ Արսէն քահանայի Բաղրատունի, և ծախվում է կենդրոնական գրավաճառանոցում. գինն է 25 կոպ.:

«ԹԻՖԼԻՍԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԳՐՔԵՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ» անցեալ տարուայ անդամները և ցանկացողները անդամ դառնալու կարող են դիմել ընկերութեան գանձապահ պ. Մովսէս Թաւադեանին, Թիֆլիսի առևտրական բանկա անդամակցական վճարը հատուցանելու և տոմսակ ստանալու:

Մամուլի տակից դուրս եկաւ ԹԶՈՒԿ գործ Ալֆ. Դօդէի թարգ. Հ. Տէր-Միքայէլեանցի: Ծախվում է կենդրոնական և կովկասեան գրախանութներում ՅՕԳՈՒՏ ԹԻՖԼԻԶԻ ռէալական ուսումնարանի Հայ աշակերտների ապագայ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ: Օտարաքաղաքացիք կարող են ուղղակի դիմել այս հասցէով. Въ Тифлисъ. Реальное училище г. Теръ-Микелову.

10—10

Արդէն թարգմանուած է և շուտով մամուլի տակ կը մտնի «ДВѢ ЕЛКИ» անունով մանկական գրքոյկը երևելի Վուչէտիչի, որի գրուածքները Ս. Պետերբուրգի «Ֆրէօբէլեան» ընկերութիւնից մրցանակների են արժանացել:

9—10

Դուրս եկաւ մամուլի տակից Պ. Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆՑԻ մի նոր աշխատութիւնը:—

ԱՆԱՀԻՏ

ՀԻՆ ԶՐՈՅՑ. ԸՆԹԵՐՑԱՍԷՐ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ. գինն է 50 կոպ.: Ցանկացողք կարող են դիմել մեզ մեր տպարանի հասցէով: Մովսէս Վարդանեանց:

7—7

JOURNAL D'ORIENT

ԼՐԱԳՐԻՆ

Կարելի է բաժանորդագրուել Թիֆլիզում Բ. Շահվերդեանի ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ (Агентство) միջնորդութեամբ:

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել հետևեալ հասցէով. Тифлисъ газетное Агентство В. Шавердова.

2—2 2)